

Markt of regulering?

Met het voortschrijden der recessie (waarom zouden we niet van een depressie spreken?) worden niet slechts alle naoorlogse records der werkloosheid doorbroken. Daarnaast verliezen sommige theorieën hun waarde. Ik herinnerde mij uit 1966 *Sociologie du chômage* van Ledrut en sloeg het nog eens op. Een aardig citaat: „In een markteconomie, waar men de beleidsinstrumenten kent en weet te gebruiken, is de werkloosheid uitdrukking van de aard en de vorm van de sociale verhoudingen”. Anders gezegd: we weten hoe we het niveau van de werkloosheid moeten verlagen. Indien dat niet gebeurt, is dat een indicatie van politieke onwil. De krachten die zich verzetten tegen een hoog niveau van werkgelegenheid zijn te sterk. Grote werkloosheid is politieke werkloosheid, uitdrukking van de onwil er iets aan te doen.

Nu, zestien jaar later, is dit een opvatting die men buiten wellicht enkele uithoeken van extreem links nauwelijks meer zal aantreffen. Nu lijkt werkloosheid weer iets te worden dat ons overkomt. Vakverenigingen, ondernemers en overheden voelen zich slachtoffers van een noodlottige ontwikkeling. Het falen van beleid was er, maar omdat het zo ongeveer overal kon worden geconstateerd, is er weinig aanleiding om schulden te zoeken en aan te wijzen.

Het woord „onbeheersbaarheid” duikt meer en meer op. De *Miljoenennota 1983* wijdt een ongeruste paragraaf aan de vraag of de overheidsfinanciën nog wel beheersbaar zijn. Maar de vraag die daar niet los van staat, is of de ontwikkeling van de werkloosheid beheersbaar, of ten minste beïnvloedbaar is. Op dat punt hadden de critici van het regeringsbeleid het in de jaren dertig gemakkelijker dan die van de jaren tachtig. De critici konden in de jaren dertig nieuwe beleidsinstrumenten aanbevelen die nog niet waren geprobeerd. De economie werd onvoldoende bestuurd, ordening en planning werden aangeprezen als alternatieven voor beleid waarvan iedereen kon zien dat het faalde. Nu, sinds 1973, hebben we nogal wat instrumenten in stelling gebracht, maar veel succes boeken we er niet mee. Een deel der economen en veel kiezers hebben de overtuiging dat we beter terug kunnen gaan naar marktwerking en economische vrijheid. Na de ordening de vrije markt, na regulering de-

regulering, na nivellering denivellering en na de vraagzijde de aanbodzijde. Eigenlijk, kan men zeggen, stelden de critici in de jaren dertig de maakbaarheid en regelbaarheid van de economie tegenover het ongelof daarin en het geloof der beleidsvoerders in de markt. Je krijgt de indruk dat nu het omgekeerde het geval is: het geloof in de beleidsinstrumenten taant, de maakbaarheid (lees: regelbaarheid) van de economie is aan grote twijfel onderhevig. Men wil het liever met de vrije markt proberen en verlegt zijn aandacht van de vraagzijde naar de aanbodzijde. De beheersbaarheid van het budget heeft te maken met een heel andere vorm van maakbaarheid of beïnvloedbaarheid. Het uit de hand lopen van uitgaven en het teruglopen van inkomsten speelt zich niet af buiten de beleidvoerders om. Verkeerde inschatting der economische ontwikkeling, gebrek aan moed, politieke besluiteloosheid leiden tot onbeheersbaarheid van het financieringsstekort. Het beleid dat nodig is tot omkering van de groeiende tendentie van het financieringsstekort leidt echter vanzelf tot het beleid dat nodig is om tot herstel van marktwerking te komen: verlaging van sociale uitkeringen en ontkoppeling vormen de meest voor de hand liggende wegen naar bezuinigingen. Zij worden ook bepleit met het oog op het herstel der marktwerking en kunnen leiden tot een herstel der vrije krachten van het economisch leven.

In Amerika is deze tegenstroom veel duidelijker aanwezig dan hier, maar ook hier manifesteert zij zich. In het tussentijdse rapport van de voortgangcommissie Industriebeleid (in de wandeling commissie-Wagner) vindt men met name ook voor de arbeidsmarkt een pleidooi voor vrijheid met het oog op het opruimen van verstaringen en conditioneringen op die markt. Het tekent de verhoudingen dat men in vele krantenartikelen daarin het signaal zag om te komen tot een herstel van het „vrije spel van maatschappelijke krachten”. Dat is natuurlijk sterk overdreven. Maar feit is dat ook hier het geloof in ordening, regulering en nivellering wat terugloopt. Ook hier een groeiende belangstelling voor de aanbodzijde. Op één van de

eerste bladzijden van de Miljoenennota wordt gesproken over de benarde positie van de aanbodzijde, en dat alle verlichtingen (zo veel zijn dat er overigens niet) naar de aanbodzijde gaan en de verzwaringen (kortingen, premieverhoging en belastingverhoging) naar de vraagzijde. De kritiek richt zich echter niet zozeer op de verlichtingen voor de aanbodzijde (wie ziet niet dat de aanbodzijde in de tang tussen lonen en overheidsbudget geraakt (gekraakt) is?). De kritiek is veeleer dat er onvoldoende oog is voor de gevaren van het verleggen van de druk naar de vraagzijde, zonder de deprimerende werking van vraaguitval op de aanbodzijde goed te schatten.

De moeilijke beheersbaarheid van het budget heeft, om met Ledrut te spreken, zeer zeker te maken met de „aard en de vorm der sociale verhoudingen” of duidelijker met politieke daadkracht en economisch inzicht. Gegeven het uit de hand lopen van het financieringsstekort wordt de beïnvloedbaarheid van werkgelegenheid en werkloosheid nog verder aangetast dan gegeven de internationale context toch al het geval zou zijn.

Wanneer men zich afvraagt waarop de nieuwe trend is gebaseerd, dan is dat maar in beperkte mate de empirie. Er zijn eigenlijk weinig of geen voorbeelden van markt herstel dat tot overwinning der depressie leidde. Natuurlijk is er het Duitse „Wirtschaftswunder” van de jaren vijftig. Maar in de jaren vijftig werkten alle modellen, gereguleerde en gedereguleerde. Nu werkt er geen.

De twijfel aan reguleerbaarheid en maakbaarheid van de maatschappij is van oorsprong eerder filosofisch (of ideologisch) dan empirisch van aard. Zij vindt haar bevestiging in een maatschappij waarin de bestaande regulering niet werkt.